

*VERITAS cum CARITATE – INTELLEGENCIA cum AMORE*, red. Czesław Rychlicki, Ireneusz Werbiński,  
Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika,  
Toruń 2011, ss. 873.

Okazja musi być doniosła i znacząca, aby sam Papież swoją wypowiedzią rozpoczął publikację książkową. Tak stało się w sierpniu 2011 r. W ten moment historii w sposób szczególny wpisał się Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, kiedy to w roku wyniesienia na ołtarze Jana Pawła II Wydział Teologiczny przeżywał jubileusz dziesięciolecia powstania, a jego Wielki Kanclerz Biskup Toruński Andrzej Wojciech Suski – dwudziestopięcioletnie posługi biskupiej (12 sierpnia) oraz 70. rocznicę urodzin (24 grudnia). To wystarczające powody, by mogła powstać niezwykła pod wieloma względami praca naukowa – księga jubileuszowa – którą otwiera powyżej wspomniany List gratulacyjny Ojca Świętego Benedykta XVI.

Księga pamiątkowa, wydana przez Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, została zaopatrzona wymownym tytułem: *VERITAS cum CARITATE – INTELLEGENCIA cum AMORE (PRAWDA z DOBROCIĄ – ZROZUMIENIE z MIŁOŚCIĄ)*, oddającym ducha postulatów i przestrzeni prowadzonych badań uniwersyteckich w ramach Wydziału Teologicznego. Ogromne bogactwo przedstawionych artykułów, to swoisty „jubileuszowy bukiet kwiatów” (s. 14), który wyraża ogólną zasadę naukową, wg której wiedza musi służyć integralnemu i harmonijnemu rozwojowi osoby ludzkiej. Poznanie świata, prowadzone w optyce teologicznej, powinno kierować człowieka na wartości transcendentne, a jednocześnie służyć dialogowi między wiarą a rozumem. Tak więc dyskurs naukowy przybiera również swoistą postać parenetyczną (gr. *parainetikós*), mając doradczy i zachęcający wpływ na aksjologiczny i moralny wymiar postępowania człowieka.

Czytelnik znajdzie w tej niezwykłej publikacji nie tylko stosowane życzenia biskupa pomocniczego Józefa Szamockiego (s. 13-14) oraz biskupa pelplińskiego Jana Bernarda Szłagi (s. 15-16), ale również aż 42 artykuły znaczących autorów reprezentujących zarówno polskie, jak i zagraniczne ośrodki naukowe: Papieski Uniwersytet Salezjański w Rzymie, Uniwersytet Laterański w Rzymie, Uniwersytet Nawarry w Pampelunie, Katolicki Uniwersytet Lubelski, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie i oczywiście Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Ze względu na niezbyt wysoki nakład publikacji, z uwagi na jej bardzo obszerny i objętościowy charakter, przed przystąpieniem do omówienia treści warto przytoczyć wszystkich zamieszczonych autorów i ich publikacje. W cz. I, noszącej tytuł *Wiara szukająca zrozumienia*, znajdujemy aż 30 różnorodnych artykułów, poświęconych właśnie tej problematyce: poszukiwaniu harmonii między wiarą a rozumem. Należą do nich następujące pozycje: Bp Enrico dal Covolo, *L'interpretazione spirituale delle Scritture dei Padri della Chiesa a Dante Alighieri* (s. 19-27); Bp Wiesław Mering, *Św. Tomasz z Akwinu – gorliwy kantor Chrystusa eucharystycznego. Kilka uwag związanych z miłością Akwinaty do Eucharystii* (s. 29-45); ks. Félix Maria Arocena Solano, *Tajemnica Pięćdziesiątnicy w „Mszale Hiszpańsko-Mozarabskim”* (s. 47-65); ks. Jerzy Bagrowicz, *Jezus – Nauczyciel, Wychowawca i Mistrz powołuje uczniów* (s. 67-82); ks. Janusz Chyła, *Personalistyczny charakter Bożego Objawienia i jego percepcji. Słowo Boże w encyklice „Fides et ratio” Jana Pawła II* (s. 83-98); ks. Waldemar Chrostowski, *Mowa oskarżycielska Tertullusa przeciw Pawłowi (Dz 24,2-8). Przyczynek do rekonstrukcji nastawienia judaizmu wobec chrześcijaństwa pod koniec okresu Drugiej Świątyni* (s. 99-123); ks. Paweł Góralczyk, *Chrześcijanin w zmieniającym się świecie* (s. 125-143); Marian Grabowski, *Tajemnica Izaaka – przykład interpretacji antropologicznej* (s. 145-157); ks. Marian Graczyk, *Sakrament pokuty w systemie wychowawczym świętego Jana Bosko* (s. 159-181); ks. Stanisław Jankowski, *Spis ludności za Augusta (Łk 2,1). Problem chronologii czy teologii?* (s. 183-211); ks. Tomasz Kaczmarek, *Święty Augustyn – czas odejścia* (s. 213-223); ks. Krzysztof Konecki, *Błogosławieństwo wody w posoborowych księgach liturgicznych* (s. 225-249); ks. Dariusz Kotecki, *Mieszkańcy ziemi w Apokalipsie św. Jana* (s. 251-285); ks. Krzysztof Lewandowski, *Specyfika duszpasterstwa powołań* (s. 287-298); ks. Jerzy Misiurek, *Posłannictwo Chrystusa w świetle teologii polemicznej z braćmi polskimi w 2. połowie XVI wieku* (s. 299-315); ks. Mirosław Mróz, *Cnota wiary a godność i tożsamość człowieka. Na kanwie nauki św. Tomasza z Akwinu o sprawnościach* (s. 317-346); ks. Cezary Naumowicz, *Antropologia teologiczna soborowej Konstytucji „Gaudium et Spes”* (s. 347-362); ks. Sławomir Oder, *Wizja człowieka w świetle encykliki Jana Pawła II „Redemptor hominis”* (s. 363-379); O. Mieczysław C. Paczkowski, *Angelologia Filona z Aleksandrii i jej echa w literaturze chrześcijańskiej II i III wieku* (s. 381-413); ks. Zdzisław Pawłowski, *Portret Króla (1 Krl 1-3)* (s. 415-431); ks. Jan Perszon, *Kościół uniwersalny i jego katolickość* (s. 433-454); ks. Piotr Roszak, *Kościół jak „Mysterium Lunae”. U źródeł intuicji eklezjologicznych św. Tomasza z Akwinu* (s. 455-473); ks. Czesław Rychlicki, *Humanizująca wartość „Prawdy”* (s. 475-490); ks. Manlio Sodi, *«Chi Presiede lo faccia con diligenza e docoro» (Rm 12,8). Il ruolo della formazione e dell'animazione per un culto in Spirito e Verità* (s. 491-523); ks. Stanisław Suwiński, *Trynitarny wymiar życia duchowego według św. Franciszka Salezego* (s. 525-539); ks. Janusz Szulist, *Teologiczna reinterpretacja funkcji socjalizacyjno-wychowawczej rodziny* (s. 541-553); ks. Ireneusz Werbiński, *Mistyczny wymiar doskonałości chrześcijańskiej w myśli*

teologicznej dwudziestolecia międzywojennego w Polsce (s. 555–571); ks. Dariusz Zagórski, *Konieczność hierarchiczności Kościoła według Pseudo-Dionizego Areopagity* (s. 573–590); ks. Zbigniew Zarembski, „Nikt nie jest samotną wyspą”. *Refleksja pastoralna o społecznej naturze człowieka i jego posłannictwie* (s. 591–605); ks. Dariusz Żurański, *Rozum i wiara w przesłaniu filozofii Kazimierza J. Kowalskiego* (s. 607–615).

Z kolei w cz. II, zatytułowanej *Kanoniczna reguła życia Kościoła*, czytelnik odnajdzie cztery artykuły następujących autorów: ks. Wojciech Góralski, „Rady i polecenia” dla wychowawców, profesorów i alumnów *Seminarium Metropolitalnego Św. Jana Chrzciciela w Warszawie* zawarte w *Liście Pasterskim Kard. Aleksandra Kakowskiego z 12 lutego 1936 roku* (s. 619–640); ks. Janusz Gręzlikowski, *Ewolucja norm prawa kanonicznego do kapituł katedralnych* (s. 641–661); ks. Wiesław Kraiński, *Aretologia w dziele św. Ambrożego „Obowiązki Duchownych” i jej nowe propozycje rozważań w stosunku do stoicyzmu* (s. 663–686); ks. Andrzej Nowicki, *Święto Kościoła w drodze. Refleksje teologiczno-kanoniczne dotyczące instytucji synodu diecezjalnego* (s. 687–701).

Cz. III, zamykająca całość analiza, jest w pewnym sensie dopełnieniem wcześniejszych rozważań, gdyż ośmiu autorów w swoich wypowiedziach poddaje gruntownej analizie misterium Kościoła w jego historii: ks. Stanisław Adamiak, *Afrykańscy biskupi – wygnańcy w V i VI wieku* (s. 705–723); ks. Wojciech Cichosz, *Pedagogiczny dekalog formacji chrześcijańskiej w epoce globalizmu* (s. 725–745); ks. Witold Kujawski, *Biskupi wrocławscy w XIV wieku i ich działalność kościelno-polityczna* (s. 747–763); Ireneusz Mikołajczyk, *Vir Romanorum Eruditissimus (Sive De Marco Terentio Varrone Reatino)* (s. 765–777); ks. Anasztazy Nadolny, *Ks. Franciszek Liss – polski duszpasterz w Zagłębiu Ruhry i proboszcz w Rumianie* (s. 779–801); ks. Zdzisław Pawlak, *Ks. Tadeusz Przybylski – profesor filozofii w Wyższym Seminarium Duchownym we Wrocławku* (s. 803–816); Waldemar Rozynkowski, *Ks. Stefan Wincenty Frelichowski u początków parafii św. Antoniego w Toruniu – nowe wątki do biografii Błogosławionego* (s. 817–837); Zbigniew Witkowski, *Błogosławiony Pius IX – papież najdłuższego udokumentowanego, najbardziej burzliwego i umęczzonego pontyfikatu, ostatni władca Państwa Kościelnego* (s. 839–863).

W prezentowanej księdze jubileuszowej ideą przewodnią i zarazem pewnym zwornikiem jest bez wątpienia zagadnienie wychowania w wierze: Boża pedagogia nauczania i formacji, przepowiadania i świadectwa. Wielu autorów wskazuje źródła, substancję, uzasadnienie i cel kształcenia teologicznego, co wydaje się tym cenniejsze, gdy uwzględni się postępujące działania globalizacyjne, przekraczające granice Unii Europejskiej. Konieczne wydaje się w tym miejscu doprecyzowanie i sformułowanie pewnych założeń i fundamentów antropologiczno-aksjologicznych formacji chrześcijańskiej. To pryncypialne wyartykułowanie *conditio sine qua non* kształcenia teologicznego nabiera głębszego znaczenia poprzez odniesienie go do hermeneutycznego kanonu *Sitz im Leben* – czyli usytuowania w konkretnym środowisku historyczno-kulturowym,

w coraz silniej lansowanym obecnie postulacie tzw. światopoglądowego neutralizmu. Owo zerwanie z jakąkolwiek religią to nie tylko powracające materialistyczno-ateistyczne upiory przeszłości, ale przede wszystkim *specialité de la maison* oświeconego człowieka ponowoczesnego (antyreligijnego i antychrześcijańskiego, a tym bardziej – antykatolickiego!). Stąd też rodzi się pytanie o integralną wizję osoby ludzkiej.

W prezentowanej książce Czytelnik bez najmniejszego trudu odnajdzie wiele sformułowań, zgodnie z którymi u podstaw pełnej wizji antropologicznej leży odniesienie do całościowej koncepcji człowieka, należycie zostaje wyeksponowany zarówno jego wymiar cielesny, jak i duchowy. To powoduje, iż w opisie osoby ludzkiej trzeba uwzględnić nie tylko całe bogactwo poznania naukowego w wymiarze horyzontalnym, ale również wertykalne odniesienie do teologii biblijnej. W tym miejscu należy postulować – zgodnie z tekstem rektora Papieskiego Uniwersytetu Laterańskiego w Rzymie bpa Enrico dal Covolo – wierność tradycji Kościoła, wg której Stary i Nowy Testament pozostają we wzajemnym stosunku w substancjalnej jedności (s. 19–27). Tej jedności, od czasów ojców Kościoła do XIV w., poszukiwano za pomocą metody *lectio divina* (ojcowie Kościoła) oraz profetyczno-apokaliptycznej lektury Biblii (*joannici* i Dante Alighieri w *Boskiej komedii*). Substancjalną jedność obu Testamentów oraz ich interpretację duchową Kościół dowartościowywał w wielu dokumentach, a w 2010 r. uczynił to Benedykt XVI w adhortacji *Verbum Domini*.

Potwierdzeniem jedności Bożego planu zbawienia jest osoba Jezusa, który był nie tylko „kontynuatorem pedagogii Pierwszego Przymierza. On swoim dziełem zbawczym i nauczaniem – jak pisze ks. Jerzy Bagrowicz – stworzył podstawy dla zbudowania zwartej systemu wychowania człowieka” (s. 67). Jezus jest Nauczycielem, Wychowawcą i Mistrzem nie tylko jako wzór, ale również źródło i szczyt Bożej pedagogii objawionej na kartach Biblii. Na uwagę zasługuje fakt Bożej obecności i Bożego pierwszeństwa. Jezus nazywany nauczycielem (gr. *didaskalos*, aram. *rabbi*, *rabbuni*) w przeciwieństwie do ówczesnych uczonych w Izraelu, jak i starożytnych myślicieli greckich, sam kategorycznie powołuje ucznia: „Pójdź za mną!” (Mk 2, 14). Ewangelie mówią o powołaniu uczniów i wskazują na osobiste pójście za Jezusem, zaś źródła rabiniczne mówią o decyzji oddania się uczniów studiom Prawa. Zasadnicza różnica polega na tym, że nie uczeń szuka mistrza, ale Mistrz szuka ucznia. „To bycie Jezusa z uczniami jest podobne do tego «być z» Boga-Jahwe ze swoim ludem na przestrzeni jego wędrówki i historii” (s. 71). Tak więc „w wypadku uczniów Jezusa [to] związek ściśle osobowy, w sytuacji uczniów rabinów raczej związek rzeczowy. Jezus stawał się dla uczniów jedynym nauczycielem” (s. 77). W tej perspektywie Objawienie Boże przyjmuje charakter personalistyczny (s. 83–98). „Ufny dialog, szczera przyjaźń, są istotne zwłaszcza w otwarciu się człowieka na Boże objawienie, czyli Jego osobowe samoudzielenie się” (s. 87). W odniesieniu do problematyki dialogu na płaszczyźnie koegzystencji chrześcijaństwa i judaizmu dużego znaczenia nabiera tekst ks. Waldemara Chrostowskiego

(s. 99–123). U podstaw owego dialogu należy szukać obowiązującej łacińskiej zasady *audiatur et altera pars*. W tym kontekście pewne emocje może budzić następująca teza: „Kto wydaje wyrok bez wysłuchania drugiej strony, jest niesprawiedliwym, chociażby nawet wydał wyrok słuszny” (s. 122). W oskarżycielskiej mowie Tertullusa pojawiają się liczne elementy, które po dziś dzień powracają w żydowskich polemikach z chrześcijanami.

Wielu współcześnie „przystało dostrzegać oryginalność i użyteczność wiary chrześcijańskiej. W tej sytuacji jedni chronią się w tradycjonalizmie, który izoluje ich od świata, inni zaś podają w wątpliwość szczególne racje, które wciąż jeszcze skłaniają ich do życia pod znakiem podwójnego zaangażowania religijności i przynależności do Kościoła” (s. 125). W tym kontekście, w epoce nowego konformizmu i kryzysu tożsamości chrześcijańskiej, ks. Paweł Góralczyk stawia kluczowe i zarazem potrzebne pytanie: „Czy dojdzie do tego, być może, że sama wiara będzie musiała wyrzec się wszelkich aspiracji życia społecznego i ograniczyć się do istnienia jedynie w płaszczyźnie wewnętrznej, w sumieniu” (s. 125). Wydaje się, że realizacją odpowiedzi na powyższe pytanie jest przełożenie wiary na język faktów (s. 138–143), co potwierdza tzw. „tajemnica Izaaka”, o której pisze Marian Grabowski (s. 145–157) czy też system wychowawczy św. Jana Bosko – przywołany przez ks. Mariana Graczyka (s. 159–181).

Podjęta w księdze jubileuszowej tematyka zmierza w kierunku przedstawienia pełnej wizji człowieka w zwierciadle teologicznym, który może stanowić programowa encyklika Jana Pawła II *Redemptor hominis* (s. 163–179). Ks. Sławomir Oder trafnie zauważa, że „nasza kultura znajduje się w sytuacji paradoksalnej. Z jednej strony głosi wolność bezwarunkową, objawiając niechęć do wszystkiego, co jest uregulowane i niezmiennie, tak jak uczucia, rodzina, odpowiedzialność, sumienie itd., z drugiej strony, poprzez oddziaływanie środków masowego przekazu, poprzez ich naciski i presje ogranicza wolność, redukując zdolność samodzielnego myślenia, wartościowania i funkcjonowania” (s. 363). Antropologia chrześcijańska zaprasza człowieka „do wysokich lotów” (s. 365). Ks. Jan Perszon dopowiada, że „w eklezjologii pojęcie katolicyzmu w posoborowych dyskusjach wiąże się z Kościołem «otwartym» – bez odniesień do «tradycjonalizmu», ale w znaczeniu budowania całego «rodzaju ludzkiego» dla Chrystusa i w Nim” (s. 453). Współczesna teologia ukazuje więc nie tylko uniwersalność Kościoła w kontekście religijno-światopoglądowego pluralizmu, ale również wyraża fundamentalne przekonanie, „że objawienie Boże w swej doskonałości i pełni jest tylko w Chrystusie i w Jego Kościele” (s. 454). Ta tajemnica Kościoła realizuje się w mistycznym wymiarze doskonałości chrześcijańskiej, która, jak słusznie pisze ks. Ireneusz Werbiński, poprzez zjednoczenie przekształcające (wprowadzenie człowieka przez Boga na wyższy stopień mistyczny) jest dziełem samego Boga (s. 571). Ten wątek zostaje poszerzony o elementy areteologiczne (gr. *arete* – cnota) przez ks. Wiesława Kraińskiego, który z kolei wskazuje konkretne propozycje rozwiązań na tej płaszczyźnie, mówiąc o obowiązkach duchowych i powinnościach moralnych umieszczanych zawsze

w kontekście chrystocentrycznym (s. 663–686). W podobnym tonie swoje analizy utrzymuje ks. Wojciech Cichosz wskazując, że choć „Europa znajduje się w epoce największego gospodarczego rozkwitu, to w pewnym sensie wydaje się być moralnie niewydolna i sparaliżowana duchowo, co może w konsekwencji doprowadzić do zaniku własnej tożsamości” (s. 728). W takim ujęciu nie chodzi już o dochowanie wierności prawdzie, o to, kim (jaki) człowiek jest (obiektywizm), ale o to, jak jest postrzegany (wrażenie, opinia), tzw. odbiór (wizerunek społeczny) i dobór społeczny (zarządzanie zasobami ludzkimi) – ang. *public relations* (PR) i ang. *human resources* (HR).

Na zakończenie warto przywołać tezę, która zdaje się być pewną osią rozważań, albo też klamrą spinającą podjęte przez wszystkich autorów w księdze jubileuszowej problemy: „W takiej optyce nie ma katolickiej biologii czy telekomunikacji, katolickiej matematyki czy cybernetyki, ale bez wątplenia jest katolicki system i hierarchia wartości, oraz katolicka nauka społeczna czerpiąca z Ewangelii, których to wymiarów – w imię odpowiedzialności – wyrazicielem powinien być każdy uniwersytecki wydział teologiczny” (s. 728). Sformułowanie to wydaje się kluczowe, gdy pamięta się, że w nasilającej się obecnie kulturze neoliberalnej i neohumanistycznej chodzi nie tylko o to, by wykorzenić z serca wiarę chrześcijańską, ale o to, by wykorzenić wszelką wiarę, która wznosi człowieka ponad horyzont świata i w sposób nadprzyrodzony kieruje swoje spojrzenie w kierunku nieba. Współcześnie wypowiedziano wojnę wszystkiemu, co nadprzyrodzone, ponieważ za tym, co nadprzyrodzone, stoi Bóg, i to właśnie Boga chce się wymazać z serca i ducha ludzkiego. Stąd też słowo i świat pojęć to przestrzeń wielkiego zmagania o człowieka i jego przyszłość. Należy więc postulować, by kształcenie i wychowanie katolickie było wyprowadzaniem człowieka ze stanu natury (gr. *bios*) poprzez formację (gr. *agos*) i system wartości (gr. *etos*) do chrześcijańskiego stanu kultury (gr. *logos*), co w konsekwencji prowadzi – wg katechetycznej zasady *fidelité à Dieu et fidelité à l'homme* – do okazania wierności Bogu i człowiekowi. Właśnie to powinno stanowić substancję i fundamentalną zasadę każdego wydziału teologicznego, w tym – na kolejne lata pracy – Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu: przywracać obecność i należne miejsce Wielkiemu Nieobecnemu – Bogu: Stwórcy, Odkupicielowi i Uświęcicielowi.

Ks. Wojciech Cichosz  
Wydział Teologiczny  
Uniwersytet Mikołaja Kopernika  
Toruń